

В. Т. ТРАЙКОСКИ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ЗБАЛАНСОВАНOSTІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 55(1), с. 71–78

Економічне зростання передбачає два напрями: збільшення обсягів виробництва та забезпечення добробуту громадян та суспільства загалом. Проте вектор економічного зростання кожної країни визначає специфіку їх поєднання та ключові економічні показники. Основним етапом у цьому виступає узгодження та коригування стратегічних цілей, що в умовах політичної нестабільності нівелюється затяжним процесом реформування базових складових економіки.

Одним із напрямів вирішення проблем економічного зростання є застосування принципу збалансованості у розвитку національної економіки. Саме принцип збалансованості розвитку не лише економічного зростання зокрема, а й загалом дає можливість досягти поставлених стратегічних цілей з урахуванням розв'язання нагальних поточних завдань.

Принцип збалансованості ґрунтується на узгодженості витрат та надходжень відповідного періоду, що в умовах неоднорідності економічного розвитку, обмеженими ресурсами, наявністю суперечностей між різними суб'єктами економічної діяльності та між різними соціальними групами економічної системи країни окреслює проблематику градації першочерговості витрат між галузями, що спрямовані на споживання (соціальна сфера) та забезпечення доходів (промисловість).

Питання економічного зростання у своїх дослідженнях розглядали вітчизняні та зарубіжні економісти, зокрема: А. Гальчинський, В. Геєць, З. Герасимчук, М. Дайламі, Б. Данилишин, А. Дарешвар, Я. Жаліло, Д. Кауфман, Н. Кішор, С. Коляденко, Л. Корнійчук, Р. Лопес, В. Сацик, Л. Сімків, Р. Солоу, О. Попкова, Я. Тінберген, В. Томас, Р. Харрод, Й. Шумпетер та ін. Беручи до уваги результати попередніх досліджень українських та зарубіжних вчених з цієї проблематики, слід зауважити, що існує потреба в її подальшому дослідженні. Визначення ролі та специфіки застосування принципу збалансованості зростання економіки сприятиме кращому розумінню досягнення розвитку вітчизняної економіки.

Дослідимо сутність економічного зростання та визначимо принцип збалансованості у його забезпеченні.

Зростання економіки є широким поняттям, тому розглянемо одне з його трактувань [3]: кількісні та якісні зміни результатів і факторів виробництва, які зрештою призводять до підвищення добробуту суспільства та забезпечення нагромадження капіталів у необхідних розмірах. Збільшення досягається шляхом інтенсивного або екстенсивного використання наявних у державі ресурсів. Залежно від технологій, що використовуються, буде визначатися обраний варіант, адже результативність різнитиметься. У цьому випадку головним виступатиме пошук балансу між потребами промисловості та громадян у споживанні ресурсів та рівні цих ресурсів задовольняти їх потреби. Яскравим прикладом виступає калорійність кам'яного вугілля чи природного газу та відповідні поклади, що належать Україні, та їх обсяги, що додатково залучають від інших країн.

В Україні особливо значущої ваги набувають пріоритети, потреби і необхідність забезпечення якісного економічного зростання [6]. Це ставить перед вітчизняною економічною системою нові завдання на шляху до економічного зростання, де мають бути виключені спроби застосування неефективних методів управління економіки минулих років та запроваджені елементи “європейських цінностей” з розумінням пріоритетності збереження і розвитку людського капіталу.

Процес економічного зростання передбачає формулювання і досягнення стратегічних цілей та забезпечує цілеспрямований перехід економічної системи до більш високого рівня інтеграції, диференціації. Це вимагає послідовного переходу від одного способу організації економічного життя до іншого. За таких умов нівелювання зростання ролі людського капіталу, появи нового типу економіки “інформаційна економіка” або “економіка знань” веде до неефективності реформ, що спрямовані лише на залучення промислового досвіду інших країн.

Підтвердженням важливості розвитку людського капіталу виступають результати дослідження Г. Мюрдаль (праця “Азійська драма: дослідження бідності народів” 1968 р.) [4], присвячені специфіці взаємовпливів традиційних економічних інститутів у країнах Азії та Африки. На думку автора, головними причинами економічної відсталості країн, що розвиваються, виступає соціальна нерівність, нівелює позитивний ефект від економічних реформ. Увага акцентується на важливості ефективних мотивів і мотивації до продуктивної праці, які забезпечує ступінь задоволення основних потреб усіх членів суспільства.

Прихильниками домінуванні фактору забезпечення потреб людей у забезпеченні зростання економіки виступають лауреати нобелівської премії Теодор Шульц та Вільям А. Льюїс. У праці “Інвестиції в людей: економіка якості населення” (1981 р.) Т. Шульц ввів у науковий обіг поняття “людський капітал”, обґрунтував тезу, згідно з якою інвестиції у людський капітал, зростання цінності людської праці забезпечують перетворення економіки, модернізації економічних та юридичних інститутів.

Колектив зарубіжних дослідників, зокрема В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар, Д. Кауфман, Н. Кішор, Р. Лопес, Я. Ван відносять до складових оці-

нювання якості економічного зростання показники розвитку людського потенціалу через низку критеріїв, серед яких зниження дитячої смертності, скорочення неписьменності серед дорослого населення, зростання тривалості життя [8, 258]. Альтернативний підхід розроблено в рамках “Програми розвитку ООН” [2]. Цей підхід передбачає розрахунок індексу розвитку людського потенціалу (далі ІРЛП) на основі трьох компонентних показників:

- 1) ВНД на душу населення (оцінювання достойного рівня життя);
- 2) освіченості (інтегральне оцінювання середньої та очікуваної тривалості навчання);
- 3) тривалості життя (оцінювання довголіття і здоров’я).

Обчислення зведеного індексу людського розвитку включає розрахунок простої арифметичної компонентних показників.

Експерти ООН розраховують також оновлений варіант ІРЛП, що враховує чинник нерівності у розподілі доходів у країні [2].

Багатогранне трактування поняття “економічного зростання економіки” пропонує Л. Є. Сімків [7, 66–67]:

- основний напрям та зміст традиційних і сучасних теорій економічного зростання ґрунтується на визначенні факторів та джерел економічного зростання, регулювання яких дозволяє здійснювати розширене відтворення;
- у факторній системі відбуваються об’єктивні зміни у бік домінування соціальних факторів, які базуються на “гуманістичній”, “антропогенній” парадигмі. Тому нині постало питання про визначення нових якостей економічного зростання, що впливають не лише на розвиток виробництва, а й на розвиток “індустрії добробуту”, який розглядається як комплекс галузей економіки та сфер економічної діяльності, спрямованих на забезпечення високого рівня життя населення;
- кожен напрям вивчення сутності економічного зростання разом із загальними рисами характеризується специфічними рисами, в результаті чого економічне зростання розглядається і аналізується в різних аспектах;
- поряд з традиційними типами економічного зростання (інтенсивним, екстенсивним, індустріальним і постіндустріальним) виокремлюють трансформаційний і трансакційний;
- відбувається поступова трансформація головної мети економічного зростання: від “зростання заради зростання” до “зростання заради розвитку”. Така постановка питання вимагає розроблення концепції нової якості економічного зростання, яка має базуватись на процесах інтенсифікації економічного розвитку регіону за рахунок чинників, що забезпечать не тільки кількісне зростання, а й якісні зміни в структурі споживання і нагромадження та зміни соціальних параметрів розвитку територій.

Варто доповнити, що під трансформаційним типом економічного зростання розглядають просте перетворення факторів виробництва в кінцевий результат (продукт), натомість трансакційний тип передбачає придбання нових

інституційно-організованих зв'язків і відносин. При переході на трансакційний тип економічного зростання передбачається більш вільна організація суспільного виробництва.

Відповідно економічне зростання має на увазі врахування інтересів двох аспектів:

I. Внутрішні закони економічної системи, які визначають спрямованість, динаміку незалежно від бажань, мотивів діяльності людини. Цей напрям формується на основі ендогенних (внутрішніх) закономірностей процесу суспільного розвитку, які зумовлюють факт незворотності прогресу в людському суспільстві.

II. Суб'єкти економічної діяльності, інтереси та потреби яких можуть бути протилежними. Це вимагає узгодження та проведення переговорів, поза якими неможливо скоординувати інтереси окремих суб'єктів з метою забезпечення їх мотивації до діяльності.

Баланс, збалансованість, принцип збалансованості загалом передбачають рівність як ресурсів, так і цілей економічних суб'єктів. Однак економіці характерна багатовекторність, що унеможлиблює порівняння важливості побудови лікарні чи підприємства, адже ці установи мають різні цілі та показники ефективності, потреби в ресурсах та вплив на зростання економіки.

Відповідно до ст. 7.1.2 Бюджетного кодексу України [1] принцип збалансованості полягає в тому, що повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період.

Застосування принципу збалансування у забезпеченні зростання економіки на рівні баланс ресурсів та/або пріоритетів економічних суб'єктів вітчизняної економіки є недостатнім.

В. Сацик зауважує, що "сучасна економічна наука виходить з того, що вирішальним фактором глобальних трансформацій, а отже, й ключовою передумовою зміни стандартів життя населення, є технологічний спосіб виробництва. Пришвидшення процесів дифузії інновацій, трансферу нових технологій у виробництво, загалом інноваційно-технологічних циклів відкриває широкі можливості для досягнення оптимального співвідношення між виробництвом, нагромадженням і споживанням, збалансування ринкової кон'юнктури в довгостроковому періоді. За цих умов формування та реалізація урядами країн ефективної інноваційної політики заради забезпечення стійкого і якісного економічного зростання, ендогенної стабілізації ринкової кон'юнктури, мінімізації негативних наслідків циклічності та нарощення міжнародної конкурентоспроможності є пріоритетними завданнями в економічній політиці практично усіх держав світу" [6].

Економічне зростання у ринкових економіках ґрунтується на взаємодії зростання попиту і пропозиції та вільному ціноутворенні у конкурентному середовищі, що збалансовують економічну систему. Циклічність розвитку ринку, коли періоди економічного зростання і піднесення змінюються періодами спаду і депресії, забезпечують розвиток ринку. Перехід з однієї стадії до іншої зумовлюється дисбалансом попиту і пропозиції, нестабільністю ринко-

вої рівноваги. За таких умов саме існування ринкової системи є незбалансованою. Факторами, що посилюють ринкову нестабільність, виступає оновлення технологій, життєвий цикл товарів, науково-технічні дослідження (інноваційні чинники); оновлення основних виробничих фондів та їх знос, ефективність капітальних вкладень, структурна мобільність економіки (інвестиційні чинники); недосконала нормативно-правова база, недостатній або надмірний рівень регулювання напрямів діяльності (інституційні чинники).

З метою забезпечення принципу збалансування щодо зростання економіки державою передбачено надання субвенцій між ринками різних регіонів, додаткове нормативне регулювання, визначення рівня дозволеного дисбалансу, залучення додаткових ресурсів із зовнішніх джерел відносно економічної системи окремої країни.

Державне регулювання макроекономічних процесів економіки є основною державно-інституційною діяльністю, яка забезпечує стабілізацію економіки та стимулювання економічного зростання або ж коригування надмірних темпів економічного зростання. Діяльність державних структур та органів спрямована на досягнення національних цілей через призму тактичних та стратегічних цілей і заходів базових показників економіки (виробництво, зайнятість, ціни, видобуток корисних копалин, кількість господарюючих суб'єктів та тенденції їх змін). Ключовим критерієм виконання поставлених цілей виступає повнота задоволення потреб усіх членів суспільства, виходячи з наявності економічних ресурсів, що використовуються.

Державна політика економічного зростання ґрунтується на аналізі тенденцій, встановленні закономірностей, виявленні чинників й оцінці ступеня їх впливу на зростання національної економіки. Усі чинники економічного зростання мають свої особливості та пов'язані із взаємодією держави і підприємництва [5].

Залежно від пріоритету державної політики та факторів розбалансованості національної економічної системи, виокремлюють такі види економічної політики [5]: антициклічна, структурна, амортизаційна, інвестиційна, науково-технічна та інноваційна, фіскальна (бюджетно-податкова), монетарна (кредитно-грошова), цінова, зовнішньоекономічна, соціальна, конкурентна, регіональна, екологічна. Отже, політика економічного зростання, будучи частиною державної економічної політики, включає перелічені види політики.

Окрему увагу у застосуванні принципу збалансування в забезпеченні зростання економіки відіграє фінансова система.

В Україні фінансову систему національної економіки утворюють: державний і місцеві бюджети; фінанси підприємств усіх форм власності; централізовані державні та інші фонди; фондовий ринок [5].

Розглянемо детальніше окремі фактори, що вносять дисбаланс у забезпечення економічного зростання (див. табл.).

У таблиці наведено фактори дисбалансу ринкової економіки, що є водночас рушієм розвитку та зростання економіки. З метою контролю та забезпечення зростання економіки держава здійснює відповідні заходи в межах

**Фактори дисбалансу економіки та державні методи збалансування
у забезпеченні зростання економіки**

№ пор.	Фактор дисбалансу	Державні методи збалансування
1	Ринковий механізм	Субвенції між ринками різних регіонів, адаптоване нормативне регулювання, окреслення рівня дозволеного дисбалансу, залучення додаткових зовнішніх ресурсів
2	Циклічність економіки:	Політика стабілізації (стримування або експансія), інтенсифікації (державна підтримка впровадження науково-технологічної інновації), зовнішньоекономічної експансії (девальвація національної валюти, експортні пільги та субсидії, усунення митних та адміністративних обмежень експорту, експортний кредит)
2.1	інноваційні чинники	Стимулювання зростання частки високотехнологічного сектору виробництва
2.2	інвестиційні чинники	Створення сприятливого інвестиційного клімату в окремих галузях
2.3	інституційні чинники	Підтримання конкурентного середовища, захист добросовісної конкуренції, боротьба з виявами монополізму в економіці, стимулювання нових соціально та економічно необхідних інститутів
3	Політична криза	Фінансування цільових освітніх, професійно-кваліфікаційних і науково-дослідних програм, створення додаткових механізмів взаємодії між суспільством, державним представництвом і підприємництвом, підтримка розвитку громадської ініціативи

чинного законодавства та наявних ресурсів на цей період. Принцип збалансування може виявлятися у можливості держави впливати через зменшення видатків та збільшення фінансування у різних галузях, пошуку зовнішніх та внутрішніх джерел збільшення фінансування.

Отже, економічне зростання є багатограним поняттям, що виходить за межі окремих фінансових показників зростання ВВП, виконання бюджету, збільшення обсягів виробництва, рівня задоволення потреб громадян, збереження людського капіталу, збільшення смертності, міграції економічно-активного населення тощо. В умовах зростання ролі мотивації громадян до втілення економічних реформ, адаптації інституцій держави до світових тенденцій розвитку ринку, появи “економіки знань”, ключову роль відіграє принцип збалансування у забезпеченні зростання економіки. Комунікаційні зв’язки між окремими громадянами, державними та соціальними інститутами виступають основою сучасних економік розвинених країн.

Економічне зростання економіки виступає наслідком досягнення тактичних цілей економічного розвитку національної економічної системи на певний момент часу залежно від циклу розвитку її економіки, обраних стратегічних, наявних фінансових та людських ресурсів, доцільності залучення ресурсів із зовнішніх джерел. Принцип збалансування у забезпеченні зростання еко-

номіки виявляється через збалансування витрат та доходів на певний період часу, є результатом складної та тривалої процедури вибору на основі врахування величезної кількості чинників, визначення доцільності і оптимальності тих чи інших дій. Від прийнятих рішень залежить початок цілого ланцюга наступних політико-економічних рішень і тенденцій.

Джерела

1. Бюджетний Кодекс України: наук.-практ. комент. [Електронний ресурс] / В. І. Антипов та ін. ; за заг. ред. Ф. О. Ярошенка. К. : УДУФМТ : Зовнішня торгівля, 2010. 591 с. URL: https://www.e-reading.club/chapter.php/1002290/62/Byudzhetniy_Kodeks_Ukraini.html
2. Доклад о развитии человека 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека. Пер. с англ.; ПРООН. Москва: Весь Мир, 2010. 244 с.
3. Економічне зростання [Електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18789
4. Коноваленко Т. О., Вайтешонюк Р. О., Бойко І. Ю. Економічний олімп: лауреати Нобелівської премії з економіки 1969–2009 рр. / ред. Т. В. Куриленко. Київ: ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана”. 2010. С. 148.
5. Національна економіка: навч. посіб. / О. В. Носова та ін.; за заг. ред. О. В. Носової. К.: Центр учбової л-ри, 2013. 512 с.
6. Сацук В. І. Якісне економічне зростання в Україні: сучасний стан і шляхи забезпечення [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=485>
7. Сімків Л. Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ // Наук. вісн. Мукачів. держ. ун-ту. Серія: Економіка. 2015. Вип. 2 (4). Ч. 1. С. 66–70.
8. Якість економічного зростання: пер. з англ. / В. Томас, та ін.; наук. ред. пер. О. Кілієвич. К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. 350 с.

Трайкоскі В. Т. Сутність принципу збалансованості у забезпеченні економічного зростання. Розглянуто сутність поняття економічне зростання. Проведено паралелі між взаємозалежністю ефективністю реформування економіки та мотивацією громадян, забезпечення потреб громадян та збереженням людського капіталу. Наведено фактори впливу на дисбаланс розвитку ринкової економіки та відповідні державні методи впливу на збалансування економіки. Окреслено вплив принципу збалансування у забезпеченні зростання економіки.

Traykoski V. T. The essence of the principle of balance in ensuring economic growth. The essence of the concept of economic growth is considered. The parallels between the interdependence of the effectiveness of economic reform and the motivation of citizens, the provision of the needs of citizens and the preservation of human capital have been made. The factors influencing the imbalance of the market economy development and the relevant state methods of influence on the balance of the economy are presented. The influence of the principle of balance in ensuring the growth of the economy is outlined.

Трайкоски В. Т. Сущность принципа сбалансированности в обеспечении экономического роста. Рассмотрена сущность понятия экономический рост. Проведены параллели между взаимозависимостью эффективностью реформирования экономики и мотивацией граждан, обеспечение потребностей граждан и сохранением человеческого капитала. Приведены факторы влияния на дисбаланс развития рыночной экономики и соответствующие государственные методы воздействия на сбалансирование экономики. Определено влияние принципа сбалансированности в обеспечении роста экономики.

Надійшла 2 травня 2018 р.